

TO

8.6.2017

Lausunto puolustusministeriölle ehdotuksesta sotilastiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi

Suomen Journalistiliitto kiittää mahdollisuudesta saada lausua työryhmän esityksestä sotilastiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi.

Tiedustelutoimintaa koskevalla lainsäädännöllä on hyväksyttävä tavoite. OK 17:20:ssa mainittu lähdesuoja on kuitenkin turvattava myös mahdollisen tiedustelutoiminnan yhteydessä. Journalistiliitto toteaa, että tiedustelutoiminta ei saa vaarantaa journalistin lähdesuojaa millään tavalla.

Esitetty lainsäädäntö tarkoittaisi käytännössä kuitenkin seuraavaa:

- Tiedustelutoiminnassa ei tosiasiallisesti pystyttäisi turvaamaan luottamuksellisen tietolähteen suojaa. Lakiesityksen tultua hyväksytyksi ei enää olisi varmuutta siitä, että viranomainen ei saisi selville journalistin ja hänen tietolähteensä välistä luottamuksellista viestintää.
- Vaikka tiedustelussa saadulle lähdesuojan alaiselle tiedolle olisikin säädetty hävittämisvelvollisuus ja käyttökielto, ei tätä voida käytännössä valvoa.

Yksityiskohtaiset esitykset

Sotilastiedustelun kohteet on ehdotetussa poliisilain muutoksessa kirjattu määritelmiltään laajoiksi ja monitulkintaisiksi (4§). On kyseenalaista, täyttääkö näin yleisluontoinen muotoilu sen ennakoitavuusvaatimuksen, joka luottamuksellisen viestin suojaan puuttuvalle tiedustelutoiminnalle on asetettu (EIS 8 art.).

Kansainvälisten velvoitteiden edellyttämän suhteellisuusperiaatteen mukaisesti perusoikeusrajoituksen on oltava suhteessa saavutettaviin päämääriin. Lakiesityksessä suhteellisuusperiaate (5§) on muotoiltu seuraavasti: "toimenpiteiden on oltava puolustettavia suhteessa tiedon hankinnalla saatavien tietojen tärkeyteen sekä välttämättömyyteen..." On epäselvää, täyttääkö sana "puolustettava" esitetyn kaltaisten perusoikeuksiin puuttumisen osalta suhteellisuuden vaatimuksen. Kyseinen sanamuoto saattaa siis edellyttää täsmentämistä.

Paikkatiedustelun (51§) kohdentamiskielto on esitettyssä säännöstekstissä muotoiltu viittauksena OK 17:23 ja 24:iin. Selkeää viittausta lähdesuojaan (OK 17:20) ei säännöstekstissä ole. Perusteluissa kuitenkin mainitaan, ettei esim. toimituksiin saa kohdentaa paikkatiedustelua. Säännöstekstin tulee tällaisen asian osalta olla ehdottoman täsmällinen.

Paikkatiedustelua koskevaa päätöksentekoa koskevassa säännöksessä (52§) todetaan, ettei tiedonhankintaa saa kohdentaa pakkokeinolain 8:1.3:ssä tarkoitettuun tietoon. Ko. säännöksessä puolestaan on mainittu OK 17:20. Säännöskokonaisuuden viittausrakenne on erittäin epäselvä.

TO

8.6.2017

Koska kategorista journalisteihin kohdistuvaa tiedustelukieltoa ei ole esitetty, saattaa lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietoa päätyä tiedustelutehtävää hoitavan viranomaisen käsiin. Esityksessä edellytetään tiedustelun lopettamista ja tietojen hävittämistä, mikäli tiedustelussa ilmenisi, että tiedustelu on kohdentunut lähdesuojan piiriin kuuluvaan tietoon. On kuitenkin syytä huomata, että käytännössä viranomaisen voi olla mahdotonta tietää, mikä tieto on sellaista, josta journalistilla olisi oikeus olla todistamatta.

Jäljentämiskieltoa (54§) koskevan säännöksen mukaan tiedon pitäisi olla lähdesuojan turvaaman henkilön (toimittaja tai "lähde") hallussa, jotta siihen kohdistuisi jäljentämiskielto. Kun esitys sisältää myös oikeuden lähetyksen jäljentämiseen (56§), on hallussapitoehto lähdesuojan kannalta kestävä ratkaisu. Säännöstekstiin tulisi kirjata selkeämmin se, ettei paikkatiedustelua tai jäljentämistä saa tehdä tiloissa, joissa toimittajien voidaan olettaa työskentelevän (mukaan lukien tilapäiset asumukset).

Tietoliikennetiedustelussa saatu tieto, joka koskee lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietoa, on hävitettävä välittömästi (74§).

Tiettyjä tiedustelukeinoja (telekuuntelu, tekninen havainnointi, tietoliikennetiedustelu, 127§) ei esityksen mukaan saa kohdentaa sellaiseen viestintään, josta viestinnän osapuoli ei saisi todistaa OK 17:20 nojalla. Teksti on muotoiltu toisin kuin OK 17:20 liittyvät muut kohdat. Esitykseen on kirjattu vain "osapuoli ei saisi todistaa". Muissa viittauskohdissa on käytetty sanamuotoa "oikeus tai velvollisuus" olla todistamatta. Lähdesuoja on sanamuotonsa mukaisesti oikeus olla todistamatta. Esitetty teksti vaikuttaa siis puutteelliselta. Säännöstekstin tulee tällaisen asian osalta olla ehdottoman täsmällinen.

Esitykseen tulee sisältyä kaikki tiedustelumenetelmät kattava ja riittävän tehokas käyttökielto ja hävittämisvelvoite lähdesuojan turvaamien tietojen osalta.

On pystyttävä takaamaan kaikilta osin myös se, ettei selville saatua lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietoa päädy esitutkintaviranomaiselle tiedusteluviranomaisen kautta esim. siirrettäessä asioita rikostutkintaan.

Esityksen suhde siviilitiedusteluun, oikeusturva- ja vastuukysymykset

Tulkinnallisten epäselvyyksien välttämiseksi saman sisältöisistä toimivaltuuksista tulisi säätää mahdollisimman samoja sanamuotoja käyttäen kaikissa tiedustelua koskevissa laeissa.

Lähdesuojan turvaaman tiedon käsittely ei lakiesityksen mukaan tulisi käytännössä journalistin tietoon. Näin ollen oikeusturvakeinojen käyttö ei olisi mahdollista, eikä lähdeä voitaisi suojata. Oikeusturvaväyistä tiedustelun kohteena olleelle journalistille tulisikin antaa täsmälliset tiedot kaikista tilanteista, joissa toimitukselliseen viestintään on mitenkään puututtu. Lisäksi tulisi säätää velvollisuus ilmoittaa asianosaiselle tiedot siitä, miltä osin lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietoa on joutunut viranomaisten käsiin.

TO

8.6.2017

Lainsäädännön mahdollisesta rikkomisesta seuraava virkavastuu tuskin myöskään toteutuisi, ellei asiasta säädettäisi täsmällisemmin. Kun viranomaistoiminnassa puututaan perusoikeuksiin, voi pieneltäkin vaikuttava menettelyvirhe johtaa olennaisten salassapitomääräysten tarkoituksen kumoutumiseen. Näin ollen vastuun korostaminen tiedustelulainsäädännön yhteydessä tarpeen. Vastuun tulisi määräytyä rikoslain virkarikoksia koskevien säännösten (RL 40:9-10) mukaan. Teon haitallisuutta ja vahingollisuutta arvioitaessa tulisi ottaa erityisesti huomioon se, että kysymys on luottamukselliseen viestintään puuttuttaessa perusoikeuksista ja sitä kautta demokratian perustasta.

Tiedustelulainsäädännön vaikutuksista demokraattisessa yhteiskunnassa

Perusoikeuksien alueelle menevien tiedustelumenetelmien käyttöön tulee suhtautua erityisen kriittisesti, sillä niiden käyttäminen ei edellyttäisi varsinaista rikosepäilyä.

Ruotsissa on ollut jo kymmenisen vuotta voimassa tietoliikennetiedustelua koskevaa lainsäädäntöä. Ruotsin Journalistiliitto on koko ajan suhtautunut asiaan kriittisesti mm. siksi, että lähdesuoja tosiasiallisesti vaarantuu ko. järjestelmässä, eikä salassapitoa voida käytännössä valvoa.

Lähdesuoja on tutkivan journalismin ehdoton edellytys. Lähdesuojan tarkoituksena on mm. turvata demokraattista yhteiskuntajärjestystämme. Näin ollen sen tavoite on osaltaan sama kuin esitetyllä lainsäädännöllä. On olennaista varmistaa, että mahdollinen tiedustelulainsäädäntö ei vaaranna yhteiskuntajärjestyksemme perusrakenteita.

Media ei voi valvoa yhteiskunnallista vallankäyttöä, jos vallankäyttäjät voivat seurata journalistien tietoliikennettä. Monet yhteiskunnallisesti merkittävät asiat eivät tule kansalaisten tietoon, jos lähteet eivät valvonnan pelossa uskalla niitä kertoa.

Nyt esitetty lainsäädäntö ei turvaa lähdesuojaa, eikä sisällä riittäviä oikeussuojakeinoja mahdollisten väärinkäytösten varalle.

Petri Savolainen
edunvalvontajohtaja

Tytti Oras
lakimies